

AZ UTCAKÉP EGYÉNISÉGE

Írta: ELEK ARTÚR



Minden város többé-kevésbé minden utcájának megvan a maga jellegzetes képe, mely különböző elemekből alakul össze. Az elemek legelsejét a mérnöki szabályozás szolgáltatja. Az szabja meg az utca irányát, az dönti el, hogy egyenesvonalú legyen-e vagy görbe, hogy megszakítatlan legyen-e a vonala, vagy terecskékké ki-kiszélesedő, hogy keskeny legyen-e vagy széles stb. A másik fontos tényező, sőt körülbelül a legfontosabbik: az utca vonalát beszegő épületek sora. Nyilvánvaló, hogy minden utca képnek az architektúra a döntő tényezője. De vannak azonfelül egymagukban kisebb jelentőségű tényezők is, melyeknek együtt mégis nagy a részük annak az esztétikai hatásnak kialakulásában, melyet az utcák képének nevezünk.

A szóbanforgó apróbb tényezők az iparművészet körébe tartozó sajátos feladatok és lehetőségek. Aki régi kisvárosokban megfordult, bizonyára nem felejtette el, milyen sajátos, az illető városkára nézve mennyire egyénien jellemző hatásúak ott az olyan apró utcai dekoratív motívumok, mint a házfalakba erősített karoslámpások, a sokszor remekbe készült ötletes cégérek, bizonyos városkákban az utcák nevét jelző táblák is. Mindezek az iparművészeti alkotások egyes mesterek művei voltak, azért is annyi az egyéniség bennök. Korunk nagyvárosaiban más a helyzet. Sokkal kevesebb az egyéni kezdés, annál több a tömeges gyártással járó egyformaság.

De ha a nagyvárosról mint esztétikai egységről beszélünk, különbséget szükséges tenni az egyéni képű nagyvárosok és az olyanok között, amelyek amazoknak inkább csak utánzatai. Ilyen egyéni nagyvárosai — esztétikai tekintetben — a mai Európának Párizs, London, Berlin és Bécs. Ami új megoldási szükségletet fölvet a technika haladása, vagy az a probléma-komplexum, mely a nagyvárosok terjeszkedésével

fölmerül, azokkal ez a négy város néz szembe mindig elsőnek. Gondoljunk csak az utcai közvilágítás, az utcai közlekedő eszközök, az utca-díszítő kertek esztétikai problémáira. Hogy mindezeket a kérdéseket hogyan lehet megoldani, arra ez a négy világváros mutatott példát az egész tizenkilencedik század folyamán, sőt a huszadik századnak eddig eltelt részében is.

Ismeretes az a függő viszony, melyben elkésett Budapestünk a ragyogó Bécesel mindenha is volt. A függő viszony azután sem igen lazult, hogy Budapestből főváros, sőt királyi székváros lett. Budapest újáépítői minden ötletért Bécsbe jártak és szolgálai módon utánozták azt, amit a császárváros utcáinak díszítésére kitalált. Nemesak építészettünk igazodott Bécs után, de iparművészetünk is. S Budapest utcáinak képe legfőképpen méreteiben különbözött Bécsétől s még abban, hogy ami amott többé-kevésbé eredeti művészet volt, az itt talmi. Míg Bécs a maga utcaképeinek tökéletesítése érdekében a kor legjobb művészeit szólította munkára (például Ohmann, Wagner Ottót), Budapest hivatali körei minden művészi egyéniségtől irtóztak. Emlékezzünk Lechner Ödön példájára, ki olyanra törekedett, ami nem volt utánzás, hanem eredetiség. Ha legalább egyetlenegy utca megépítésére módot kap, milyen eredeti, minden idegentől megcsodált részre volna az ma a fővárosnak.

Lechner művészetének bizonyára voltak nagy fogyatékségei, de eddig mégis ő volt az egyetlen magyar építőművész, ki sajátos ízlévé tudta volna alakítani Budapest városképét.

Ha az építészetben nem kellett a mai Budapest megépítőinek az eredeti egyéniség, még kevésbé kellett az iparművészet feladatainak körében. A mérnöki hivatal megoldott minden feladatot. Megrajzolta és lábra állította a gázvilágítás kandelábereit, lebontatta Feszl Frigyesnek érdekes és eredeti dunaparti vasrácsait, hogy üres vascsövekkel kerítse el a partot, megtalálta az utcák közepén vonuló villamosvilágításhoz a legsemmitmondóbb sémát,



Haranghy Jenő: Exlibris.

újabbban a Gellért-hegy lejtőinek vaskorlátjaihoz a hozzájuk illő vasbetonoszlopokat, földszítette a főváros sétálóhelyeit műközlábú padokkal és be-drótozta a főuteákat a villamoskocsik vezetékével. Mindezek a feladatok eminenter iparművészeti feladatok voltak, s megoldásukra teljesen felkészülten várt a tehetséges iparművészeknek egész hada. A hivatal beérte annyival, hogy küldöttséget menesztett külföldre és lemásoltatta azt, ami jót és szépet idegenben látott. Ez is egyik oka annak, hogy Budapest utcái annyira hasonlítanak külföldi fővárosok utcáihoz.

A hivatalos hatalom példáját sietett követni a magánvállalkozás. Az utcák képét eltorzító üzleti portálék divatjához Bécs, utóbb Berlin szolgáltatta a mintát. Minthogy véletlenül sem kerültek művészi érzésű emberek kezébe az ilyen feladatok, a külföld hasonló megoldásai közül természetesen a legkevésbé izlést hozták haza. Néhány évvel ezelőtt a kivilágított üzleti cégek divatja kapott lábra utcáinkon. Ha ez a feladat művészek kezébe jut, kik nem sajnálják, hogy minden üzlet számára más-más formát gondoljanak ki, olyant, mely arra az üzletre nézve sajátos és jellemző legyen, milyen színes és eleven lehetne Budapest utcáinak képe! Ehelyett a tömeggyártás prédája lett a szép feladat s a megoldás unalom és izléstelenség.

Megint Bécs szolgált mintaképül az utcai kioszkok és az autobus-állomások megépítéséhez. Bécs iparművészei igen célszerű és izléstelenséget találtak meg ennek a feladatnak. De valószínű, hogy a mi iparművészeink is találtak volna reá olyan megoldást, amely célszerű is, izléstelenséges is, mégis sajátosan budapesti és semmiesetre sem sajátosan bécsi.

Apró motívumok ezek, de összességükben mégis lényeges tényezői az utca képének. Az idegen szemé elsősorban a mindennapi használat tárgyain akad

*A nők tevékenykedése a kézimunká-
terén csak akkor számíthat elismerés-
re, ha komoly használati vagy
kulturális értéket hoz létre. Főleg,
használaton és jóízűségbe ültető dol-
goknál kár a munkáért, az anyagért
és az időért.*



Petry Béla: Exlibris.

meg. A villamoskocsinak, az autobusznak az ő hazájában otthonos mintától eltérő alakja, az utcai kandeláberek, a cégtáblák, egyéb technikai berendezési tárgyaknak újszerű vagy bár idegen-szerű formája is nyomban megragadja figyelmét. S az első érzése, hogy mennyire különbözik és milyen érdekes módon különbözik ez a város mindazoktól, amelyekben eddig megfordult. Ha az idegenforgalomnak fontos tényezője az idegenek érdeklődése, akkor nem kétséges, hogy az utcakép érdekes voltának nagy a szerepe a város érdekessé tételében és az idegen utas érdeklődésének felkeltésében.

A nagyvárosok technikai berendezéseinek esztétikai megjelenésével épügy számolni kell, mint műszaki föltételeivel. Nem elég, ha a hatóságnak gondja van arra, hogy a nálunk újabb nagyon népszerűvé lett utcai díszvilágítás műszaki kivitele kifogástalan legyen. Azzal is törődnie kellene, hogy a városi éjszaka megszínésítésére szolgáló berendezések el ne esúfítsák a város nappali képét. Meg kell nézni tereinken az épületek tetejét eltorzító s az utcakép egységét összeziláló építmények zürzavaros silhouette-jét. Ha a technikus mellé művészt adnának tanácsadóul, az bizonyára megtalálná a módját annak, hogy ami éjszaka fantasztikusan szépnek hat, nappal ne botránkoztasson meg minden éplátású szemet. Ez is iparművészeti feladat lenne.

Itt az ideje, hogy Budapestet kiszabadítsuk az idegen majmolás igézetéből. Elég volt Bécsből, elég Berlinből, sőt Párizsból is. Legyen végre Budapest is egyéniség Európa nagy metropolisainak sorában s ne utánzó. Adjuk végre ezt a várost művészeink a kezére, hívjuk minden olyan feladatának megoldását, mely az utca képének meghatározásához hozzájárulhat, művészekre.

Budapestből csak így lesz érdekes város, olyan, amely propaganda nélkül is magába vonzza az idegeneket.

*Vajjon hogyan itélnek majd korunk
felett utódaink? Az epizodák bemász-
nak az üressé vált kagylókba, ha
lakóik elpusztultak. Jelenkorunknak
ne volna meg ereje, hogy maga alkos-
son magának a mai igényeknek meg-
felelő hajlékot?*